

25.81x32.2	1	עמוד 19	פסח - ישראל היום	14/04/2020	72716320-8
התפנית - מאת סטיבן גרינבל - 25910					

רז חן-מוריס

מימין לשמאל: קאראווג'ו, 'מאסרו של ישו'; אלונזו רודריגז, 'פגישת פטרוס ופאולוס'

כשאטומים מתנשקים בחלל האינוסופי

רז חן-מוריס, היסטוריון של המדע, במחשבות על נשיקה בימי קורונה

את רגע השיא של ההתעלסות: "הן רגעי הערנה החולפת אף ליטופי אהבה את הזוג העוגב לא ישביעו. כי מתחרות עיניהם בידיהם - לא תרענה מנוח... שן בשפה תנעץ בנשיקה נגיסה מטורפת, ובסבלות עגביהם טהרת יתענוג לא ימצאו". הנשיקה אם כך מסמלת את מהות מעשה האהבים, את התשוקה הבלתי ממומשת לאכול ולבלוע זה את זה, להכיל את כל אהובי בתוכי. הנשיקה מסמלת את התאוה, שלי-עולם לא תבוא על סיפוקה, התאוה לאחדות ולהתמזגות שני גופי האוהבים לכדי גוף אחד.

כל כמה שהאוהבים ינשקו, ינשכו וילעסו האחד את שפתיו של רעהו הרי לא יעלה בידם ליצוק את גופם לאחדות יציבה. תחת תאוה בלתי נשלטת זו, הבנויה כולה מאשליות ותמונות הדמיון, מציע לוקרציוס את הירידות ל"פשוטה בנשים" שאותה "נחבב ובה נמצא את אושרנו". לוקרציוס מציע פעולת הזדווגות ללא נשיקות תאוה, מערכת יחסים ללא התשוקה לכבוש או להתמסר. כפי שהאטומים נפגשים ונפרדים, כך גם החיבור האנושי לא נועד להישאר נצחי. האיחוד הגופני הוא רגעי ולא יימשך לעד.

אירופה בעת החדשה המוקדמת חזתה בתחייתה של תורתו של לוקרציוס (ועל כך בספרו של סטיבן גרינבלט, 'התפנית'), שוב החלו אטומים לנוע בחלל כבסיס להסבר העולם הפיזיקלי הסובב אותנו. אלא שהפילוסופיה החדשה של הטבע לא דחתה את התשוקה על הסף. להפך, חקירת הטבע המדעית דורשת את ההשתוקקות לדעת, את הסקרנות הבלתי נשלטת להכיר ולחשוף, את גילוי הסודות הני-סתרים של העולם החומרי. בעיקר היה זה הרצון להשתלט על הטבע, התאוה להכפיפו לאדם, יסודות אלה הם שהדריכו את הפעילות המדעית מימיהם של פרנסיס בייקון ורנה דקארט ועד לימינו. כעת אנו רואים את תוצאותיה של תאוה בלתי נשלטת זו לדעת את הטבע ולמשול בו, למן משברי האקלים ועד למשבר הקורונה. אין פלא אפוא שנגיף הקורונה סימן לנו להימנע מנשיקות, אולי בכך נפתחת הדרך לחפש נשיקה חדשה, נשיקה של ידידות המכבדת את הטבע ואינה שואפת להשפילו. במקום הנשיקה התאוותנית והאלימה שבה רבקנו תימצאנה דרכים חדשות לנשיקה באופן כזה המשלב את התשוקה עם הדאגה לאחר, עם רכות מגע שפתותיה של אם על לחי תינוקה.

פרופסור רז חן-מוריס הוא היסטוריון של המדע בעת החדשה המוקדמת ומשמש כראש החוג להיסטוריה באוניברסיטה העברית

רומא, ולהשכיך שלום בעיר השסועה. הפילוסופיה האפיקוראית, כמו אסכולות פילוסופיות אחרות בתקופה ההלניסטית, שאפה לרפא את הנפש ולמצוא לה מרגוע והגנה מסערת החיים. אפיקורוס טען כי מטרת הפילוסופיה ללמדנו כיצד ליהנות מהחיים, וכי הנאה זו פירושה ללכת בעקבות צרכינו הטבעיים ולהימנע מתשוקות שמ"קורן בתרבות ובשחיתות החברתית. אם רק נלמד לא לפחד מפני האלים ומפני גורלנו בעולם הבא ונלמד לשמוח במה שמספק את צרכינו הטבעיים כמו גם להימנע מהרדיפה אחר מותרות - אזי נמצא את שלוות הנפש ואת אושרנו האישי.

בדומה קיווה לוקרציוס כי מלאכת השיר שלו תביא מרגוע לתשוקות הסוערות המפרות את שלוות הנפש האישית כמו גם את הסדר הנכון של הרפובליקה הרומית של זמנו. אלא שמתוך שלל התשוקות והתאוות האנושיות, תשוקה אחת מסוימת עמדה כאבן גוף בפני תורה פילוסופית זו - האהבה.

מחד גיסא, האהבה היא תשוקה טבעית. סיפוק צרכינו המיניים אינו שונה אפוא מאכילה כאשר הבטן הומה או משינה בשל עייפות הגוף. מאידך גיסא, האהבה היא מקור לא אכזב של כאב וצער, שבי רון לב ותסכול. כדי לפרק מוקש זה, פונה לוקרציוס להסביר את טבעה של האשליה האופפת את מעשה האהבה ולנסות ולהפריד בין הדמיון המניע את התשוקה לבין מימוש הצורך הפיזיולוגי הטבעי לקיים יחסי מין.

תימצאנה דרכים חדשות לנשיקה

לפי לוקרציוס אין בעולם השגחה או סדר אלא הוא כחלל אינסוף פי שבו נעים אטומים אנה ואנה נושקים זה לזה, מתחברים ונפרדים באורח אקראי ללא כוונת מכוון. לוקרציוס מסביר כיצד רקמות של אטומים מרחפות מן הגופים הסובבים אותנו ונופלות על אברי החיי שה שלנו. רקמות אלה מולידות בדמיוננו את תמונות הרברים שבי-חוץ, ודמיונות אלה מניעים את אברינו בעת החלום וההזיה. לבסוף תמונות דמיון אלו מעוררות את תשוקותינו לא רק לסיפוק היצר המיני אלא הן מוסיפות נדבך נוסף של ניסיון לבלוע ולהיבלע במור שא תשוקותינו, להתמזג בו ולהכניעו. בדומה לציורו המפורסם של גוסטב קלימט, שבו מתמסרת האישה אל נשיקתו של הגבר, ושניהם מתמזגים אל תוך רקע מוחזב העוטף את גופם באופן כזה ששוב לא ניתן להבחין היכן מתחיל האחד ונגמר השני. וכך מתאר לוקרציוס

במהלך חיינו ניתקל בסוגים שונים של נשיקות. בימי הינקות והילדות מגעה הרך של נשיקת ההורה על מצח התינוק יעניק תחושת דאגה והגנה. לכשנבגד נתי-קל בנשיקות ברכה חברתית; בנשיקות נימוסין באוויר; נשיקות על ידה של גבירה; וכמובן טקסי הנשיקות של מנהיגים ובעלי שררה. כל הנשיקות הללו נעות בין הבעת כבוד וחיבה לבגידה קרת רוח. נתבונן לרגע בנשיקה שאותה מעניק פטרוס לפאולוס, כפי שבאה בצירו של אלונזו רודריגז, רגע של חיבה במרכזו של עולם מלא רוע ואכזריות, אבל זוהי גם נשיקה שבאמצעותה מעביר פטרוס, בהבל פיו, את רוח הקודש והנבואה לשליח שימשיך את דרכו. אל מולה ניתן לבחון את הנשיקה שאותה מנסה יהודה איש קריות להדביק ללחיו של ישוע, בלילה שבו הוא מסגירו לידי השלטונות. נשיקה זו מעטרת את ציורו הידוע של קאראווג'ו. ניכר כיצד ישוע מנסה להימנע משפתותיו של יהודה מול ניסיונו התוקפני של האחרון להשלים את מעשה הבגידה. אל מול המתח החברתי הגלום בסוגי נשיקות אלה ואל מול נשיקת ההורה מלאת החמלה והדאגה ניצבת במקום נפרד ומיוחד נשיקת האוהבים. אותו רגע של חיבור והתמי-זגות השפתיים המאחה את האוהבים ברצף אחד של תשוקה, רובנו זוכרים בהתרגשות את חוויית הנשיקה הראשונה. קיים משהו קסום באותה תחושה של התרוממות הרוח באותה ידיעה כי כעת עברנו מהעולם התמים אל עולם חדש של תשוקה והחיפוש אחר סיפוקה. מדוע זה? מדוע לנשיקה יש מקום כה מיוחד?

נשיקה 'על טבע היקום'

להבין את הנשיקה פירושו להבין את התפרצותה של התשוקה אל האחר אל פני השטח. אפנה כאן לעיין ב'על טבע היקום', אחד הכתבים המרתקים ביותר שעסקו בשאלת התשוקה הפיזית, דרכו אולי נצליח לשרטט קו עדין להבנת מקומה של הנשיקה כנקודת מפנה ביחסנו לגופו של האחר. 'על טבע היקום' הוא שיר פילוסופי, שנכתב בידי המשורר הרוי-מי לוקרציוס, על רקע מלחמת האזרחים האכזרית שקרעה לגזרים את הרפובליקה הרומית במאה הראשונה לפנה"ס. לוקרציוס חשב שהפילוסופיה מבית מדרשו של אפיקורוס (פילוסוף יווני) תצליח להביא מזור לחולייה ולמכאוביה של החברה הרומית. הוא קיווה כי באמצעות חרוזי השיר המופלאים יצליח לתקן את דרכיהם של אנשי